

MARTA BJELETIĆ

HUNGARIZMI I GERMANIZMI U SRPSKOHRVATSKOJ
TERMINOLOGIJI SRODSTVA

Посебан отисак из Зборника радова
О лексичким позајмљеницама

СУБОТИЦА — БЕОГРАД
1996

MARTA BJELETIĆ (Beograd)

HUNGARIZMI I GERMANIZMI U SRPSKOHRVATSKOJ TERMINOLOGIJI SRODSTVA¹

U srpskohrvatskoj terminologiji srodstva, pored autohtone slovenske leksike, postoji i veliki broj pozajmljenica. Među njima su najbrojniji turcizmi i romanizmi, ali je preuzeto i nekoliko termina iz mađarskog i nemačkog jezika. Oni zahvataju severni obod srpskohrvatske jezičke teritorije, prostor Slavonije, Baranje, Bačke i Srema², koji je tokom istorije bio pod jakim uticajem ova dva susedna jezika.

Prvi korak u proučavanju pozajmljenica je utvrđivanje njihove etimologije. Za hungarizme i germanizme u posmatranom arealu, u kojem je dolazilo do njihovog mešanja i preplitanja, ne može se uvek sa sigurnošću utvrditi krajnji izvor. Zbog toga ćemo ih ovde izložiti zajedno, ne odvajajući posebno mađarske od nemačkih pozajmljenica.

Hungarizmi i germanizmi u okviru rodbinske terminologije — (*j*)*apa*, *omama*, *otata*, *š(v)ogor*, *š(v)ogorica*, *švigerfater*, *švigermuter*, *švigertohter*, *švigerzon*³ — označavaju sledeće designate: „otac“, „deda“, „baba“, „svak“, „šurak“,

¹ Termini koji se odnose na krvno srodstvo obrađeni su u magistarskoj tezi autora *Rodbinska terminologija u srpskohrvatskom jeziku*, odbranjenoj 1993. godine na Filološkom fakultetu u Beogradu.

² Rad se zasniva na podacima iz leksikografskih, dijalekatskih i etnografskih izvora. Svi korišćeni izvori konstatuju stanje pre rata započetog 1991. godine i etničkih pomeranja koja su usledila. Geografska distribucija razmatranih termina danas je svakako drugačija, pa ovaj rad, sticajem nesrećnih okolnosti, ne odslikava sinhrono nego sada već istorijsko stanje, koje na terenu više ne postoji. Pored ovog, nameće se i problem hronološke raslojenosti analiziranih potvrda. Jedne potiču s kraja prošlog i početka ovog veka (Lovretić 1897, Zovko 1902, Lang 1912), dok druge odslikavaju savremeno stanje (npr. radovi Sekereša, Peić i Bačlija 1990 itd.). U okvirima ovog rada nije bilo moguće pratiti i istorijsku dimenziju pozajmljenica. To je tema koja zahteva poseban rad.

³ Pored pomenutih termina Tanocki 1986 navodi još i: *đnk(e)l* „roditeljev brat“, *šogòrčić* „dem. od *šogor*“, *šogòrčina* „augm. od *šogor*“, *šogòričica* „dem. od *šogorica*“, *šogòrija/švogòrija* „srodnici po ženidbi ili udaji“, *švigerpapà* „supružnikov otac“, *tànte* „roditeljeva sestra“. Ovde ih ne razmatramo jer nisu zabeleženi u našim izvorima, a iz rečnika Tanockog uzimamo samo one potvrde uz koje je dato geografsko određenje (potvrde u tom rečniku često su bez preciznog geografskog određenja, ili iz književnih dela, a ponekad i neodređenog značenja).

„pašenog”, „šurnjaja”, „svastika”, „svekar”, „svekrva”, „tast”, „tašta”, „zet”, „snaha”. Broj designata je veći od broja termina kojima se oni označavaju jer su mađarski i nemački nazivi, za razliku od domaćih, diferenciranih i jednoznačnih termina, po pravilu višeznačni, tj. odnose se na nekoliko designata.

Termin *apa/japa* najčešće se koristi za označavanje designata „otac”⁴. Zabeleženi su sledeći oblici: *àpa* (Slavonska Podravina, Sekereš 1975:194); *apa* „nježno rečeno otac” (Hercegovina, Zovko 1902:369); *apo* (Donja Podravina, Baranja, Tanocki 1986:19); *jàpa* (Turopolje, Šojat 1982:450; Virovitica, Sekereš 1976a:101; Slavonska Podravina, zapadni deo, Sekereš 1975:197; Strizivojna, Vaška, Sekereš 1976b:148); *japa* (Virje, Herman 1973:83); izvedenice: *jàpek*, *japica* (Virje, Herman 1973:83). Svi ovi oblici se izvode iz mađ. *apa* „otac”⁵ (Hadrovics 1985:281; v. i Vavra 1980:9, Bodrogi 1962:282, Burucki 1985:7). Skok dopušta i mogućnost da se radi o zajedničkoj reči dečjeg govora (Skok s. v. *jàpa*)⁶.

Pored značenja „otac”, reč može imati i značenje „deda”, upor. *jàpa* „deda po ocu” (Samobor, Lang 1912:128); *jàpica* „dem. djedo” (Turopolje, Šojat 1982:450). Međutim, za označavanje designata „deda” češće se koriste složeni nazivi: *star àpa* (Donji Miholjac, Sekeres 1975:200); *stari jàpek* (Virje, Herman 1973:93); *stàrjapa* (Rušani kraj Virovitice, Sekereš 1976a:104); *stari jàpa* „deda po ocu” (Samobor, Lang 1912:128). U mađarskom se termini za označavanje predaka u drugom kolenu najčešće obrazuju kombinacijom prideva *nagy* „veliki” i *öreg* ili *ó* „stari” sa nazivima za oca i majku (Vavra 1970:11, Burucki 1985:33—34). Složenica *stari japa* mogla bi se, dakle, tumačiti kao poluprevedenica mađ. *öregapa* „deda” (MNES V:493)⁷. Međutim, u srpskohrvatskoj terminologiji srodstva takođe postoje termini za označavanje predaka u drugom kolenu koji se sastoje od prideva

⁴ Reč je zabeležena već kod Vuka: *jàpa* „papa, tata” (u vojv. po varošima); *jàpica* RSANU navodi sledeće oblike i značenja: *àpa* „otac” (Zovko); *jàpa* fam. pokr. „otac, tata, papa” (Kovačić, Turić, Vojvodina, narodne pesme); „tast, svekar” (Kolar); *jàpek* pokr. „ded, deka” (Koprivnica, Turić); *jàpica* pokr. dem. i hip. od *japa* (Kovačić, Kosovac-Cvijić, Matoš). RIAZU beleži samo: *jàpa* „tata, ćaća” (Bjelostjenac, Jambrešić, Voltidi, Stulić, Vuk); *jàpica* (id.), kao i RMS: *jàpa* fam. pokr. „otac”; *jàpica* dem. i hip. od *japa*.

⁵ Pored ovog, reč *apa* u mađarskom ima i sledeća značenja; „stariji čovek; idejni tvorac nečega; opšte uvažena ličnost; predak; otac bračnog druga” (MNES I: 161—162).

⁶ Ovo tumačenje bi se moglo prihvatiti za Zovkovu potvrdu iz Hercegovine zbog njene izdvojenosti i udaljenosti od područja direktnog uticaja mađarskog jezika.

⁷ Bodrogi 1962: 282 konstatuje da se mađarska terminologija srodstva može podeliti na urbanu i ruralnu, pri čemu je naziv *öregapa* karakterističan za seoske sredine, dok se naziv *nagyapám* javlja u gradovima. Burucki 1985: 33 smatra da su ekvivalenti mađ. *öregapa/öreganya* — sh. oblici *starac/stara*.

stari i naziva za oca odnosno majku⁸, pa se ovde možda radi samo u upotrebi mađarske reči u kombinaciji sa pridevom *star*. Ipak, interesantno je da se ovakvi opisni termini javljaju pretežno u oblastima dodira srpskohrvatskog i mađarskog jezika. U slučaju kad se za označavanje dede koristi samo naziv za oca (*japa*), radi se o uobičajenom prenošenju naziva za roditelje na roditelje roditelja⁹. Uostalom, ista ta pojava postoji i u mađarskom, upor. *apus* „otac; deda” (Burucki 1985:7, 8).

Reč *japa* može se odnositi i na designat „svekar”, upor. *japica* „obraćanje svekru” (Samobor, Lang 1912:128). Kako mađ. *apa*, između ostalog, ima i značenje „otac bračnog druga” (v. napomenu 5), moglo bi se smatrati da je i to značenje direktno preuzeto. Međutim, u srpskohrvatskom je uobičajena pojava da snaha pri obraćanju svekru koristi nazive za oca¹⁰, pa se možda i ovde radi o naslanjanju na već postojeći domaći model.

Termin *omama* koristi se za označavanje designata „baba”¹¹. Zabeležene su sledeće potvrde: *òmama* „baka” (Orahovica, Martin, Našice, Donja Motičina, Sekereš 1966:279); *omama* „id.” (Zagreb, Magner 1966:54) i izvedenica *omica* (Zagreb, Magner 1966:54). Skok s.v. *máma* smatra ovu reč germanizmom, upor. nem. *omama* „baka” (Schoof 1900:228), ali i u mađarskom postoji imenica *ómama* „baba” (MNES V:394)¹², pa se ne može utvrditi pravi izvor srpskohrvatske pozajmljenice. Ako je Skok u pravu, hipokoristik *omica* je verovatno nastao dodavanjem sh. sufiksa *-ica* na nem. *oma* „baka” (Schoof 1900:228)¹³.

Terminom *otata* označava se designat „deda”¹⁴. Potvrde su sledeće: *òtata* (Orahovica, Martin, Našice, Donja Motičina, Sekereš 1966:279); *otata* (Zagreb, Magner 1966:54); *òtata* „obraćanje dedi (retko)” (Reka kraj Koprivnice, Upitnik A); izvedenica: *otatek* (Zagreb, Magner 1966:54). Termin *otata* mogao bi biti preuzet iz mađ. *ótata* „deda” (Burucki 1985:33, MNES V:400), kao što je pretpostavljao i Magner loc. cit., dok Skok ovu reč ne komentariše¹⁵.

⁸ Upor. *startata* „deda” (Ravna Gora, Upitnik A), *stari tatek* „id.” (Samobor, Lang 1912:128), *bābo stāri* „id.” (Mrkovići, Vujović 1969:353), *stāra mātī* „baba” (Ozalj, Upitnik A), *stara mama* „id.” (Samobor, Lang 1912:128), *staramāma* „id.” (Ravna Gora, Upitnik A), *stara mamica* „id.” (Virje, Herman 1973:93).

⁹ Upor. *oca „deda”* (Šumadija, Živančević 1986:105), *babo* „id.” (Visočka nahija, Filipović 1949:99), *mājka* „baba” (Ozalj, Upitnik A; Jarak, Upitnik A), *mājka* „id.” (Lovra, Mijatović 1983:162), *māma* „id.” (Oriovac, Upitnik A), *mamīca* „id.” (Vrbovec, Upitnik A).

¹⁰ Upor. *tāta, tájo, tále* „svekar odmila” (Zlatibor, Milovanović 1983: 61, 60), *dada* „obraćanje ocu i svekru” (Otok, Lovretić 1897:328, 330).

¹¹ Ova reč nije notirana u opisnim rečnicima srpskohrvatskog jezika. U građi za R SANU, što će verovatno ući i u odgovarajući tom rečnika, nalazi se i sledeći primer: A onda ćemo se svi naći i *omama* i *otata*, cijela će kuća bučiti (Kranjčević, *Kroz život i djelo*, 154).

¹² I Magner je zagrebačke potvrde svrstao u hungarizme (Magner 1966:54).

¹³ Naziv *oma* mi je poznat jer su se tako obraćali mojoj babi po majci, Rozini Jeličić, rod. Vendelin, čiji se otac doselio u Novu Pazovu iz okoline Beča a majka joj je bila Nemica iz Nove Pazove.

¹⁴ Ni ova pozajmljenica nije notirana u opisnim rečnicima srpskohrvatskog jezika, v. napomenu 11.

¹⁵ I u nemačkim dijalektima se javlja naziv sličnog obrazovanja: *opapa* „deda” (Schoof 1900:228).

Pozajmljenica koja se odnosi na najveći broj designata je termin *šogor/švogor*¹⁶. U pitanju je nemački naziv *Schwager* „zet; šurak; dever; pašenog; svojak; pobratim”¹⁷ koji je u srpskohrvatski jezik ušao mađarskim posredstvom (Schneeweis 1960:95; Hadrovics 1985:479—480; Skok s.v. *švôgor*). Za oblik *švogor* se pretpostavlja da je preuzet direktno iz nemačkog (Schneeweis 1960:95; Hadrovics 1985:480). U srpskohrvatskom jeziku ovaj termin označava sledeće designate:

a) „svak (sestrin muž)”: *šôgor* (Žabalj, Čurug, Gospodinci, Galetin 1980:91; bački Bunjevci, Peić i Bačlija 1990:356; Lovra, Mijatović 1983:176); *šôgor* (iločki Hrvati, Sekereš 1983:168); *šogor* (Fruška Gora, Škarić 1939:85); *švôgor* (Samobor, Lang 1912:128);

b) „šurak (ženin brat)”: *šogor/švogor* (Zagreb, Magner 1966:62); *šôgor* (Našice, Sekereš 1966:284; Srbi u južnoj Baranji, Sekereš 1980:180; Žabalj, Čurug, Gospodinci, Galetin 1980:91; bački Bunjevci, Peić i Bačlija 1990:356; Lovra, Mijatović 1983:176); *šôgor* (Slavonska Podravina, Sekereš 1975:200; Hrvati u južnoj Baranji, Sekereš 1977:456); *šôgor* (iločki Hrvati, Sekereš 1983:168); *šogor* (Fruška Gora, Škarić 1939:85); *šogor* (Klokotič, Upitnik B);

c) „pašenog (muž ženine sestre)”: *šôgor/švôgor* (Turopolje, Šojat 1982:474); *šôgor* (Žabalj, Čurug, Gospodinci, Galetin 1980:91; bački Bunjevci, Peić i Bačlija 1990:356; Lovra, Mijatović 1983:176).

Značenje mađarskog izvora ove pozajmljenice daleko je šire: *sôgor* „rodak; rodak bračnog druga; brat bračnog druga (dever, šurak); zet, sestrin muž; muž sestre bračnog druga (pašenog, zaovac); roditelj jednog bračnog druga u odnosu na drugog; teča” (MNTES 3:567)¹⁸. Burucki 1985:42—43 citira rad L. Reke u kome se navodi čak 17 značenja reči *sôgor* u mađarskom.

Prema imenicama muškog roda obrazovane su imenice ženskog roda *šogorica/švogorica*¹⁹. Ovi termini se u srpskohrvatskom jeziku odnose na sledeće designate:

¹⁶ Ova reč je zabeležena već kod Vuka: *šôgor* „šura; pašenog” (u vojv.). RJAZU donosi sledeće potvrde: *šôgor* „šurak; pašenog”; *švogor* (u severozapadnim krajevima sa širim značenjem) i „zet, sestrin muž” (Žumberak, Otok u Slavoniji; Vuk, Iveković); *švogar* „šurak” (Vitezović); *švôgor* „id.” (Habelić, Bjelostjenac, Jambrešić), a RMS: *šôgor* „ženin brat, šurak; muž ženine sestre, pašenog; sestrin muž, zet”. Rečnici beleže i izvedenice: *šogorstvo* „srodstvo nastalo bračnom svezom, kad lica postaju šogor odnosno šogorica jedno drugom” (Strošinci u Sremu); *švôgorstvo* „svojina, svojta, tazbina” (Bjelostjenac) (RJAZU); *šogòrija* „srodstvo sa ženinom porodicom i srođnicima, srođnički odnos prema šogoru i šogorici” (RMS).

¹⁷ Sve nemačke reči navode se prema: Ristić-Kangrga.

¹⁸ Donekle sličnu semantiku razvilo je sh. kajk. *svâk* „muževljev brat, dever; ženin brat, šurak; zaovin muž; ženine sestre muž, pašenog” (Ozalj, Težak 1981:402).

¹⁹ I ova reč je zabeležena već kod Vuka: *šogòrica* „svast”. RJAZU donosi sledeće potvrde: *šogòrica* „svastika”; *švogorica* (u severozapadnim krajevima sa širim značenjem) i „zaova; jetrva; snaha” (Vuk, Iveković), a RMS: *šogòrica* „svastika; šurnjaja”.

- a) „snaha (bratova žena)": *švôgorica* (Samobor, Lang 1912:128);
 b) „šurnjaja (šurakova žena)": *šogorica/švogorica* (Zagreb, Magner 1966:62); *šđogorica/švđogorica* (Turopolje, Šojat 1982:474); *šogoriča* (Bački Breg, Sekereš 1980a:195); *šogòrica* (Srbi u južnoj Baranji, Sekereš 1980b:180; iločki Hrvati, Sekereš 1983:168; Gospodinci, Begeč, Aleksandrovo, Upitnik C);
 c) „svastika (ženina sestra)": *švogorica* (Samobor, Lang 1912:128); *šogòrica* (Susek, Sviloš, Maksić 1980:121; Žabalj, Čurug, Gospodinci, Galetin 1980:91; bački Bunjevci, Peić i Bačlija 1990:356; Lovra, Mijatović 1983:176); *šogorica* (Fruška Gora, Škarić 1939:85).

U mađarskom ekvivalentan termin *sógorné* ima sledeća značenja: „sestra bračnog druga (svastika, zaova); bratova žena; rodaka bračnog druga" (MNES V: 1228), a u nemačkom *Schwägerin* „zaova; svastika; snaha; jetrva; šurnjaja; prija".

Arealno ograničeni (zabeleženi samo u Zagrebu, Magner 1966:64) jesu sledeći germanizmi²⁰:

švigerfater „tast; svekar" < nem. *Schwiegervater* „tast; svekar". Prema ovom terminu obrazovan je i polukalk *švigertata* „id."²¹.

švigermutter „tašta; svekrva" < nem. *Schwiegermutter* „tašta; svekrva". Prema ovom terminu obrazovana je i reč *švigermùterica* „id." dodavanjem domaćeg sufiksa *-ica*. Zabeležena je i imenica *švigermama* „id.", koja bi mogla biti preuzeta iz nem. *Schwiegermama* „id.", ali bi se, kao i *švigertata*, mogla smatrati polukalkom.

švigerzön „zet" < nem. *Schwiegersohn* „zet".

švigertochter „snaha" < nem. *Schwiegertochter* „snaha".

Analizom prezentiranog materijala dolazi se do sledećih zaključaka:

1. Jedna ista pozajmljenica u različitim punktovima ima različit semantički sadržaj, tj. preuzima iz jezika davaoca jedno, dva ili više značenja. Takav je slučaj sa terminom *šogor*, koji u različitim punktovima označava različit broj designata:

- a) „svak; šurak; pašenog" (Žabalj, Čurug, Gospodinci, bački Bunjevci, Lovra)²²;
 b) „svak; šurak" (iločki Hrvati, Fruška Gora);
 c) „svak" (Samobor);
 d) „šurak" (Zagreb, Našice, Slavonska Podravina, južna Baranja, Klokotič);
 e) „pašenog" (Turopolje).

²⁰ Magner je u svoju studiju o kajkavskom dijalektu Zagreba uneo i zbirku reči koja sadrži samo leksiku specifičnu za zagrebački kajkavski govor. Pri tom je ukazao (izdvajanjem u posebnu celinu) na prisustvo veoma velikog broja nemačkih pozajmljenica u ovom govoru. Međutim, nijedan od ovde navedenih germanizama nije zabeležen u opisnim rečnicima srpskohrvatskog jezika, ne pominju ih ni rečnici germanizama: Schneeweis 1960 i Striedter-Temps 1958, a nisu obrađeni ni kod Skoka.

²¹ S obzirom na to da i u nemačkom postoji reč *Tatte* „tata", možda je cela složenica preuzeta iz nemačkog, upor. nem. *Schwiegerpapa* „tast; svekar".

²² U daljem izlaganju uz navedene punktove ne citiramo izvore jer su oni već pomenuti u radu.

Slična je situacija i kod imenice *šogorica*, koja može imati sledeća značenja:

- a) „snaha, bratova žena; svastika” (Samobor);
- b) „šurnjaja; svastika” (Gospodinci);
- c) „šurnjaja” (Zagreb, Turopolje, zapadna Bačka, južna Baranja, Ilok, Gospodinci, Begeč, Aleksandrovo);
- d) „svastika” (Susek, Sviloš, Fruška Gora, Žabalj, Čurug, bački Bunjevci, Lovra).

2. Pozajmljenica uzrokuje različite promene u domaćoj terminologiji. Ovom prilikom ćemo se ograničiti samo na posmatranje inventara termina.

a) Inventar termina se uvećava — u slučaju kad pozajmljenica postoji naporedo sa domaćom rečju, npr.: *jàpa* i *òteç* (Turopolje); *šógor* „šurak; (svak; pašenog)” i *šùràk* (Žabalj, Čurug, Gospodinci)²³.

b) Inventar termina se ne uvećava, ali se menja njegov sastav — u slučaju kad (višeznačna) pozajmljenica dolazi na mesto jednog jednoznačnog naziva, npr.: *š(v)ògor* umesto *pašenog* (Turopolje)²⁴; *šogòrica* umesto *svastika* (bački Bunjevci).

c) Inventar termina se umanjuje — u slučaju kad pozajmljenica zamenjuje dva ili više odgovarajućih domaćih naziva, npr.: *švigerfater* umesto *tast* i *svekar* (Zagreb)²⁵; *šógor* umesto *šurak*, *pašenog* i *svak* (bački Bunjevci).

3) U pojedinim segmentima je nemoguće razlučiti domaće pojave od stranog uticaja. U domenu terminologije srodstva mnoge pojave su univerzalne, npr. obrazovanje naziva za pretke u prvom kolenu²⁶, prenošenje naziva za roditelje na roditelje roditelja, obraćanje roditeljima muža (što je pokazao i analizirani srpsko-hrvatski i mađarski materijal). U većini takvih slučajeva treba pretpostaviti da se radi o domaćim, autohtonim pojavama.

Možda bi se mađarskim uticajem moglo smatrati diferenciranje naziva za starijeg i mlađeg brata — *báco* : *bràtiç* (Lovra)²⁷, jer je takva terminološka

²³ Nazivi *svak* i *pašenog* nisu zabeleženi iako ovaj izvor (Galetin 1980) sadrži veliki broj termina srodstva.

²⁴ Ovdje imamo slučaj da novija pozajmljenica zamenjuje stariju, jer je termin *pašenog* stari turcizam (v. Skok s.v. *pašánac*). Za ostale designate koje termin *šogor* može da označava zadržavaju se domaći nazivi: *svàk* „ženin brat” i *šurjàk* „sestrin muž” (Turopolje). Inače, u Turopolju su ova dva termina međusobno zamenila značenja. Uobičajeno je, naime, da termin *svak* označava „sestrinog muža”, a termin *šurjak* „ženinog brata”.

²⁵ U kajkavskom zaleđu Zagreba koriste se termini *svèker* (severozapadna Hrvatska) i *tèst* (Prigorje), *tèšt* (Hrvatsko zagorje) (Tanocki 1986:52).

²⁶ Za indoevropske jezike je karakteristično opisno obrazovanje termina kojima se označava „deda” — ovaj designat se naziva „stari”, „veliki”, „bolji” otac (Trubačov 1959:68), upor. ir. *senathir*, eng. *grandfather*, dan. *bedstefar* (Buck 1949:109), a takvo obrazovanje se sreće, kao što smo videli, i u mađarskom.

²⁷ Ovdje možda ide i razlikovanje *bràca*, *bràcika* „stariji brat odmila” : *bràčkò* „mladi brat” (bački Bunjevci).

distinkcija karakteristična za mađarsku terminologiju srodstva (v. Vavra 1970:17; Bodrogi 1962:284; Burucki 1985:37—38). U ispitivanom arealu česta je i upotreba termina *baća* za označavanje starijeg brata (Orašje, Upitnik A; Slavonska Podravina; Srbi u juž. Baranji; Hercegovina), iako se ova reč sreće i sa drugim značenjima, i u drugim delovima srpskohrvatskog jezičkog područja²⁸. Možda bi se i u tome mogao videti uticaj mađ. *bátya*, čije je osnovno značenje „stariji brat“²⁹ (MNES I:430), iako i u srpskohrvatskom jeziku nije retkost da se za starijeg brata i sestru koristi poseban naziv³⁰.

Kod pozajmljenica je važno ustanoviti kako su se integrisale u sistem jezika primaoca, u konkretnom slučaju — u sistem terminologije srodstva. To je moguće ostvariti samo analizom kompletnog korpusa rodbinskih naziva³¹, pri čemu se utvrđuje mesto pozajmljenice u sistemu i njen eventualni uticaj na izmenu sistema³².

Na primeru govora bačkih Bunjevaca jasno se vidi kako pozajmljenica istiskuje iz upotrebe domaće nazive. Ovaj govor, koji je sačuvalo razgranatu terminologiju srodstva, sa velikim brojem sinonima i termina za obraćanje³³ — za označavanje krvnih srodnika zadržava domaće termine³⁴. Međutim, u inventaru termina koji se odnose na bračno srodstvo nema naziva *pašenog*, *šurak*, *svak*, *svastika*. Njih su zamenile višeznačne tudice *šogor* i *šogorica* i time izazvale sužavanje sistema (v. prilog³⁵).

²⁸ Upor. *bāća* „otac“ (Lovra), *bāća* „stric“ (Pilot, Upitnik C).

²⁹ Ova reč je u mađarskom pozajmljenica oko čijeg porekla se etimolozi nisu usaglasili. Vrlo je verovatno da je slovenskog porekla (v. Vavra 1970: 9; MNES I:259—260).

³⁰ Upor. *bāta* „stariji brat“ (Donja Mutnica; Crna Reka), *baja* „id.“ (Pilot), *bāček* „id.“ (Virje), *lāla* „id.“ (Radimnja); *dāda* „starija sestra“ (Donja Mutnica; Crna Reka), *nena* „id.“ (Hercegovina), *kēka* „id.“ (Radimnja), *čeča* „id.“ (Virje).

³¹ Napominjemo da u granicama prostiranja srpskohrvatskog jezika ne postoji jedan jedinstven sistem srodstva i njemu odgovarajući sistem terminologije srodstva. Pre bi se moglo reći da svaki punkt ima svoj sistem i svoju terminologiju. Već je Filipović pretpostavio postojanje različitih sistema u okviru sh. jezičkog područja (Filipović 1958:78), ali još nije bilo istraživanja koja bi ustanovila koliko se i kakvih sistema srodstva i njima odgovarajućih sistema terminologije srodstva može izdvojiti u pomenutom arealu.

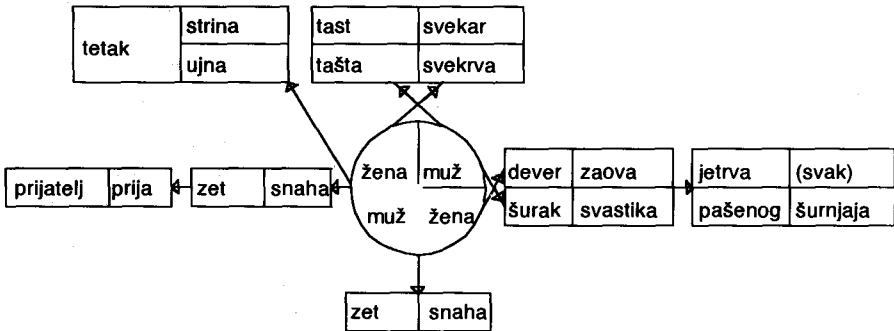
³² Nažalost, materijal kojim raspoložemo nije potpun jer su zapisivači u svoje zbirke dijalekatske leksike unosili samo one rodbinske termine koje su smatrali zanimljivim, pa tako nemamo uvid u celokupan inventar termina karakterističan za ispitivane punktove. Izuzetak predstavlja rečnik bačkih Bunjevaca, koji dosledno beleži nazive srodstva.

³³ Upor. *bābo*, *bāčo*, *čiča*, *čāća*, *otac* „otac“; *bāćica*, *mizīnak*, *rānko*, *strīčko* „dever odmila“.

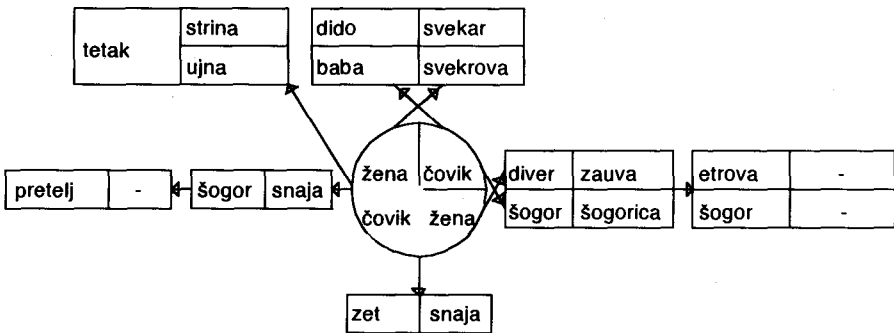
³⁴ Upor. *bāba*, *brāt*, *čēr*, *dīda*, *mājka*, *nēčāk*, *otāc*, *přāmājka*, *přqmđīdā*, *přāunučē*, *sīn*, *sīndvac*, *strīc*, *tētka*, *ūjāk*, *ūnuče*.

³⁵ Za grafičko prikazivanje sistema koristimo Fričevu šemu (v. Fritsche 1977:187).

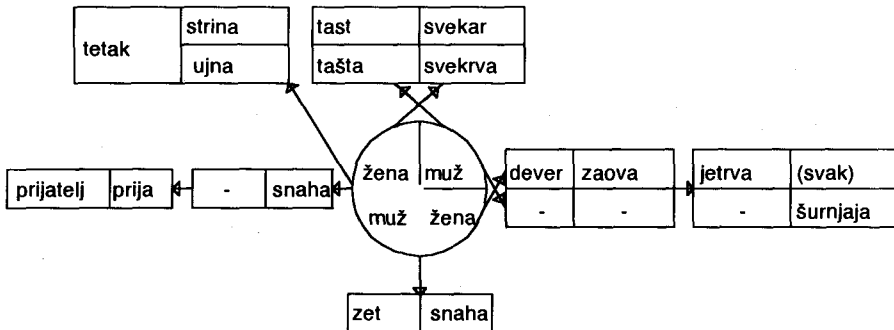
"OPŠTI" SISTEM BRAČNOG SRODSTVA

SISTEM BRAČNOG SRODSTVA KOD BAČKIH BUNJEVACA

SUŽAVANJE SISTEMA

IZVORI I LITERATURA

- Bodrogi 1962 — Bodrogi, T., Some Problems Regarding Investigation into the Hungarian Kinship Terminology, *Acta Ethnographica* XI/3—4, Budapest, 273—291.
- Burucki 1985 — Burucki, E., A rokonságra vonatkozó elnevezések szerbhorvát — magyar elemzése, *Hungarológiai Közlemények* 62 (XVII), Novi Sad, 1—64.
- Filipović 1949 — Филиповић, М., Живот и обичаји народни у Височкој нахији, СЕЗБ LXI, 98—99.
- Filipović 1958 — Филиповић, М., Hammel, Eugene A.: Serbo-Croatian Kinship Terminology, *Етнолошки преглед* I, Београд, 77—78 (приказ).
- Fritsche 1977 — Fritsche, M., *Semantische Struktur und Sozialstruktur am Beispiel der Verwandtschaftsterminologien der Balkansprachen*, Berlin.
- Galetin 1980 — Галетин, Г., Из лексичке проблематике северне Шајкашке, ППЈ 16, 59—92.
- Hadrovics 1985 — Hadrovics, L., *Ungarische Elemente im Serbo-Kroatischen*, Budapest.
- Herman 1973 — Herman, J., Prilog poznavanju leksičkog blaga u govoru Virja (Podravina), *Filologija* 7, Zagreb, 73—99.
- Lang 1912 — Lang, M., Samobor. Narodni život i običaji, *ZbNŽO* XVII/1, 115—130.
- Lovretić 1897 — Lovretić, J., Otok. Narodni život i običaji, *ZbNŽO* II/2, 327—330.
- Magner 1966 — Magner, T. F., A Zagreb Kajkavian Dialect, *Penn State Studies* 18, University Park.
- Maksić 1980 — Максић, М., Прилог проучавању лексике Срема, ППЈ 16, 93—122.
- Marković 1986 — Марковић, М., Речник народног говора у Црној Реци, СДЗБ XXXII, 245—500.
- Mijatović 1983 — Мијатовић, Ј., Прилог познавању лексике српских говора у Мађарској, ППЈ 19, 149—177.
- Milovanović 1983 — Миловановић, Е., Прилог познавању лексике Златибора, ППЈ 19, 15—70.
- MNES — *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára* I—VII, Budapest 1978—1980.
- MNTES — *A magyar nyelv történeti — etimológiai szótára* 1—3, Budapest 1967—1976.
- Peić i Bačlija 1990 — Peić, M., Bačlija, G., *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad, Subotica.
- Ristić-Kangrga — Ристић, С., Кангрга, Ј., *Енциклопедиски немачко-српскохрватски речник*, Београд 1936.
- RJAZU — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I—XXIII, Zagreb 1880—1976.
- RMS — *Речник српскохрватској књижевној језика* I—VI, Нови Сад 1967—1976.
- RSANU — *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, А — недотруо, 1—14, Београд 1959—1989.
- Schneeweis 1960 — Schneeweis, E., *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin.
- Schoof 1900 — Schoof, W., Die deutschen Verwandtschaftsnamen, *Zeitschrift für hochdeutsche Mundarten* I/4—5, Heidelberg, 193—298.
- Sekereš 1966 — Sekereš, S., Govor našičkog kraja, HDZb 2, 209—301.
- Sekereš 1972 — Секереш, С., Govor slavonskih Srba, 36МСФЈ XV/1, 211—240.
- Sekereš 1975 — Sekereš, S., Govor Slavonske Podravine (II), 36МСФЈ XVIII/1, 185—221.
- Sekereš 1976a — Sekereš, S., Govor Virovitice i okolice, 36МСФЈ XIX/1, 93—113.
- Sekereš 1976b — Sekereš, S., Leksički priloz iz Slavonije i Baranje, 36МСФЈ XIX/2, 143—158.
- Sekereš 1977 — Sekereš, S., Govor Hrvata u južnoj Baranji, HDZb 4, 423—464.
- Sekereš 1980a — Sekereš, S., Govor Hrvata u zapadnoj Bačkoj, 36МСФЈ XXIII/1, 135—205.
- Sekereš 1980b — Sekereš, S., Govor Srba u južnoj Baranji, 36МСФЈ XXIII/2, 127—188.
- Sekereš 1983 — Sekereš, S., Govor iločkih Hrvata, 36МСФЈ XXVI/2, 123—173.

- Skok — Skok, P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I—IV*, Zagreb 1971—1974.
- Striedter-Temps 1958 — Striedter-Temps, H., *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*, Wiesbaden.
- Škarić 1939 — Шкарић, М. Ђ., Живот и обичаји „Планинаца“ под Фрушком Гором, СЕЗБ LIV, Београд, 79—85.
- Šojat 1982 — Šojat, A., Туropoljski govori, HDZb 6, 317—493.
- Tanocki 1986 — Tanocki, F., *Rječnik rodbinskih naziva*, Osijek.
- Težak 1981 — Težak, S., Ozaljski govor, HDZb 5, 203—428.
- Tomić 1989 — Томић, М., Речник радимског говора, СДЗБ XXXV, 3—174.
- Uplitnik A — Uplitnik autora: Donja Mutnica (Paraćin), popunila Rakić-Milojković, S.; Jarak, popunio Bošnjaković, Ž.; Oriovac (Slavonski Brod), popunio Babić, S.; Ozalj, popunio Težak, S.; Ravna Gora (Gorski Kotar), popunio Gecan, A.; Reka (Koprivnica), popunio Lončarić, M.; Vrbovec, popunila Brlobaš, Ž.
- Uplitnik B — Uplitnik za *Ойшћесловенски лингвистички атлас*: Клокотич (Румунија).
- Uplitnik C — Uplitnik za *Српскохрватски/хрватскосрпски дијалектолошки атлас*: Александрово, Бегеч, Госпођинци, Пирот.
- Vavra 1970 — Вавра, К. И., *Терминологија родства венгерског и мансијског језыков*, Автореферат дисертацији на соискање ученог степена кандидата филолошких наука, Тарту.
- Vujović 1969: Вујовић, Ј., Мрковићи дијалекат, СДЗБ XVIII, 73—398.
- Vuk — Караџић, В. С., *Српски рјечник*, Београд 1935.
- Zovko 1902 — Zovko, I., *Rodbinski nazivi u Herceg-Bosni*, ZbNŽO VII, 369—381.
- Živančević 1986 — Живанчевић, И., Необичније речи из Шумадије, ППЈ 22, 102—108.

SKRAĆENICE

- HDZb — *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb
- ППЈ — *Прилози проучавању језика*, Нови Сад
- СДЗБ — *Српски дијалектолошки зборник*, Београд
- СЕЗБ — *Српски етнографски зборник*, Београд
- ЗБМСФЛ — *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад
- ЗбНЖО — *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Zagreb

Марта Белетич (Белград)

ВЕНГЕРИЗМИ И ГЕРМАНИЗМИ В СЕРБСКОХОРВАТСКОЈ ТЕРМИНОЛОГИИ
РОДСТВА И СВОЈСТВА

Резюме

В работе рассматриваются сербскохорватские термины родства и свойства: (*j*)apa, otata, otala, š(v)ogor, š(v)ogorica, švigerfater, švigermater, šviger-tobter, švigerzon, заимствованные из венгерского и германского языков. Дается их этимологический и семантический анализ и указывается на некоторые изменения в системе родства, возникшие под влиянием заимствований.